

**Osedeye-wā (b sēn boond ne
nansarēnd tū OCDE) sebr tūvsg sēn
kēēd ne tēn-gāngā arzēk (tān-kuta)
tūmtūmdb taoor rāmb sēn segd n
maan kogl-n-meng la vūmd ne taab
laafū pugē**

Co-funded by the

EUROPEAN UNION

Sebrā tūusgo

Tān-kuta tara y-od wusgo yuum sēn wat pugē. A y-oda yaa woo sēn kēed ne a sēn toē tū neb paam nus-tuma, la a sēn toē tū t-nd tēnsa paam yidigri. La zu-buko, tēn-gāngā arzek-tuudb tūum-noy wusg bee tēns puga zab wēns la ninsaal yalē wā wēgb sēn beē. La woto lebsda ten-kaēnsa faa poorē.

La Osedeye-wā sebr sen kēed ne tēn-gāngā arzek tumtumdb taoor rāmb sēn segd n maan kogl-n-meng la vūmd ne taab laafū tēnsa pugē k-nta t-nd soay la sagls sēn toēn s-ng tū zu-loeesa paam yidigri. La saglsā tara goam zu-raada nu sēn tik tān- kuta tūum-noy zu-loees tēns zab wēns la ninsaal yalē wā wēgb sen beē. La sagls kāensa yaa sēn kēed ne tūum-noy fāa sēn tumd ne tēngāngā arzezs toay-toay sēn pa yāk welgre, ãnduni-wā fāa pugē.

Sebrā yaa Osedeye n gulsa, lagm-n- taar ne Osedeye-wā tēns (Afirik tēn-suk tēms n naag tūumda pugē), ne nus-tūuma la nin-buiida sula taoor rāmba la ne nas- zini tūum mitb sēn be K-ongo tēng pugē. La sebrā le tika sagls n yit sula a taab nēngē : ãnduni-wā sul kēeng sēn get ligd tūum tū b boond tū Gafi(GAFI), sull sēn get tēngāngā arzek tūum noya na tum ne pu-peelem tū b boond tū Itiye (ITIE) la ne sull sēn get nin-saal yalē wā koglgo.

Seb kānga sēn k-t sagls sēn tū yūda, yaa neb nins sēn tumd tēngāngā arzek tūum :

- **Tēngāngā arzek tuudba**, sēn tumdb ne nus wo sēn be b minna pugē
- **Tūum-noy sēn get b tēngāngā arzezs yūlgr walla a koosg** Burkina ka ne ãnduni – wē pugē
- **Tūm-tūmdb sēn kut b la b y-gdb arzez kutā lozin bed pusē**

Tēngāngā arzezs tūum sor la woto (yaa makre) :

Miners (tēngāngā arzez tuudba), **Traders** (arzeza koosdb la a raadba), **Point of transformation** (tēngāngā arzez y-gb zīinga).

La bao yam sēn kēed ne meng koglg la vūmd ne f to laafū pugē, a yaa boē tēngāngā arzek tumtūdb nengē ?

A rat n yeelame tū tūum noya sēn tuudb tēngāngā arzek sumb n zīndame n gēes n bao zu-loees buud toor toor sēn t-e koms wall a gūdg b tūuma na kēng taoore. Rē n so tū b sumb n tika saglse nins sēn yit noya Burkina ne ãnduni sul bed sēn dike sēn kēed ne ninsaal yalē-wā pugē. Woto yaa soay tūum noya sēn segd n tū :

- B segd n sigla tūum noy sēn yaa tūum noy n tumd ne pu-peelem la b pids d b pulong wakat fāa
- B segd maana vaeesg tēngāngā arzek tuudba tūum noya fāa pugē n t-ong bāng zaba, wēgb, ninsaal yam raabo, ligd zuubu, tūum yood, kaset ziri la pulik tūum biis la b yēga
- B segd dika t-kr n sigl tumd-n-taar ne tēngā politik taoor rāmba, nin-buiida sula toor- toore sēn be tēngā pugē n na yilē tū b t-og n tum ne taab n raool b meng ne zu-loees sēn toē n wa, la n na yilē tū tūuma kēng neere

- B küt tū nin-buiida fāa bāng tuuma fāa na-kēndre

Yaa boë zu-loees la tēngānga arezeg tuudba tuum noyā toën seg b tuuma pugē ?

Neb nins fāa sēn be b tēngānga arzeg tuuba tuumda pugē wā toë n yū sabab tū zu - loees kēer wa zīnd tuumda pugē. Rē n so, tū tēngānga tuum noya fāa segd n zīnd n vaees n gesame boë zu-loees biis n be b tuuma wēengē, bāmb sēn be tēns pugē, sabab rāmba sēn sīd tar pāng wakat fāa. Zu-loe kaēnsa la woto :

- Ninsaal yalē –wā wēgb la a paoogre
- Lagem- n- taar ne bi-beesa sula
- Sēn getb tutumdba ne tuum noya koglgo, bāmb sēn wat tumd wala sēn pa segde
- Ninsaal yam raab la wagdem
- Ligd sēn paamd ne pu-liko
- Ligd fo sēn sumb n keo neb la f pa keoodē ye

Palla a nu Osedeye wā n sigli n sumb n tū tū zu-loeesa paam yidigr tuumda pugē :

Pipi palle	Yuum soay sēn kēed ne segl n meng n sumb n tū. Lagem –n- taar ne ne d tumd –n- taas sēn yaa tēngānga arzek raadb sēn be zāmaan zēms. D segd n kēesa d tuumda pugē gesgo sēn toë tū tuuma fāa yū pupeelem tuuma n sing arzeka tuub sēn tū tāag a koosem.
Yiib n soab palle	Vaeesg buud toor toor sēn kēed ne zu-loees biis sēn toë n zīnd tuumda pugē. Tuum noya fāa gesg la a vaeesg sēn na yilē n ges zī-bus la sabab rāmba toë wa tū n kē. Rē- poore, d tūusda zu-loeesa ball balle n ges buse n toë yū wēng la tao tao tū yūg a to. (Seb kānga pugē, d tigsa zu-loeesa).
Taab n soab palle	zu-loeesa ne sabab rāmba sā n paam tigsgu, segdame tū tuum noya taoor rāmb bāngb a, la b paas pāng ne gesg la gūusgu. La b bas lagm n taar ne d tumd n taas sēn be yel-yood pugē (ninsaal yalē wēgb, zaba widgri). Sēn kēed ne zu-loees a taaba pugē, tēngānga arzek tuum noya segd kenga tumtumdba b menga raolog sē na yilē n t-og n da lū sabab wēns pugē ye.
Naasē n soaba	B sak tū sula nins n maand b vaeesga sēn kēed ne tān – kuta tuum pugē wa t-og n maanem b tuuma, n ges b sumb n paam kibay wala n segde. Neb-nins sēn getb vaeesga tuum poore, b segd n dīka vaeesga biisi n pūl ne neba fāa, tū b t-og n bāng tuum noya fāa zu-loees, sēn na yilē tī b bao yam sēn kēed ne zu-loeesa yidigri.
Nu n soaba	Vaeesga tuum poore, vaeesga biis sumb n pūl ne neba fāa, tū yū kaset ne neba fāa : b sumb k-o neba sugsg leogsg sēn kēed ne tuuma pugē, la sēn tūud ne tān-kuta tum-tumdb ne b tumd-n-taas na kēnda waoogre.

Boë yīng tū b segd n bas tū b gēes la b vaees tān-kuta tuuma ?

Vaees kaēnsa toë yū sabab n s-ng kud-tānda tuudba zīns wūsg pugē :

- B t-og n bāng tū b pa tar lagem n taar ne nin-yood sēn widigd zaba, tī b le pa be ninsaal yam daab la arzek zuub wala pulik tuum pugē ye
- B tum n d n taas la b arzek raadb bāngdame tū b rīka soglg sēn toë n kogl b ne sabab rāmb wūsg pugē.
- Woto toë le yū sabab tū b paam tuumda n taas a taab sēn k-t b sīda la basem yam bad b rīka na-kēndr koglg wēengē
- Woto le b n t-eme yesa, tū arzeeks nins b sēn tuuda paam gesg ne waoogr Burkina ka la ãnduni wā fāa pugē
- Woto me t-e n le yū sabab tū arzek sēn paamda paam sakr la waoogre, la a tū na-kēndr ning nansaar tēng rāmba sēn dīk kud-tānda sēn yit zaba tēnsē wēengē (laloa sēn kēed ne iniyon eropeyen 2017 /821) ne amerik tēng laloa (1502)

Pipi palle : tuum soay sēn kēed ne segl n meng n sumb n tum.

Woto yaa sagls sēn kēed ne kud-tānd tuum noya sēn segd bāng la b tū nanand tū b sing b tuuma:

- B bao la b karem Sebrā sēn be ēntegnēta zugu, b lebg-a-la ne farēnde, gilindu, espayolle, alimmaando, sinoaando, ne zap- ne tirki rāmb buud goama : <http://mneguidelines.oecd.org/mining.htm>
- B mao n dīk tuum na-kendr sēn tūud wala Sebrā sēn be ēntegnēta zuga sēn bilgā la b rīk na-kēndr ne pupeelem tuuma kud-tānd tuum weēngē.
- B lugl sull t'a tuumd yaa tuum noya fāa gūusg la a gesgo. B yiis ligd sēn segd, n t-og yals sull kānga la bao bāngdba tumtumdba suka n lūls sull kānga taoore.
- B rīk na kēndr sēn nan ges tū tuuma fāa yū ne pupeelem, la tū b bīng neere noyā fāa sēn dīk tuum weēngē.
- Bū kud-tānda sēn yi bū sēn kē fāa, b ning b fāa limor rāmba sēn na yilē tū ned ra wa t-og tuum wagdem la zamb tuum ye
- Kibay sēn kēed kud-tānda tuum noora, a singre, a tuum na-kēndre, a tuumd n taase, kibay kaēnsa fāa, b sumb n tigs b lame tū tuumd n taasa taab, sān wa, bū b wilg ba
- Kibay sēn kēed ne tuum noora ne a tumd n taas raabo, b tig s ba
- Sēn kēed kud-tānda tuub tuum noya (b bēd bū b kūdse) : tumd n taara sān wa kē ne neba taaba, b mao tū tumd n ta-paala bāng d na-kēndra, d raaba.
- Sān yaa ne tuum noy-bed sēn get b kud-tānda y-gb la a yūlg n baasga, wala tond sēn dagē n gom palla yiibu n wā, woto yaa kibay, tond sen segd n tigi :
 - kibay sen kēed ne neb nins fāa sen tumd b kud tanda lozind n wā, b taoor rāmba, kibay sen kēed ne b lagem n taar ne yel getb, tuum noy, polīntik ne larne la ne zīs sēn yaa zab neb sēn kuud taab zīsī
 - kibay sen kēed ne fadg b sen yaood goofneera sen tuud ne kud-tānda tuub, la a koosgo
 - kibay sen keed ne yaood buud toor toor sen dik n kon goofneera tumtumdb sen tumdmd kud tanda lozini wa
 - kibay sen keed ne yaood buud toor toor sen tat yon-koglg ramb sen yi goofneera nengē bū sēn yi tuum noya taab nēngē.

Pall a yiib n soaba : vaeesg sēn nan bāng sabab wēns sēn toēn wa

- Maan vaeesg n ges lozīnda kud-tānda tuuda, a zulgda wall a raada tēns pusē zab la ku-taab sēn beē
- N ges vaeesg seb sēn beē, la s-s ne pān-soaadba n bāng ne zama sula taab taoor rāmb n t-og n bāng zu-loees buud toor toor sen toen wa zindi
- Sen kēed ne lozīnda tuum sen toē wa yek zu-loeese, b sigl sula sen toen maan vaesg buud toor toore sēn lozīnda tuum wēengē, kud tānda tuubu, a koosgo
- La vaeesg sān n zoe maaname, bū b rik bāngre ne-a, n karem-a n bāng sēn be sen tūud ne zu-loees wēengē, n gese yaa sūd bū pas sūd bi
- N ges sabab rāmb nins fāa sen toen wa zind lozinda tuum pugē, la b gese sabab kaensa fāa na-kendra tūuda lozinda tuum noy bi Noy-sebra tiusga.

Sabab rāmb sebrā sēn wegsde

Kud-tanda tuub tuum sēn wat ne wēgb buud toor toor sēn kēed ne ninsaal yalē wā pugē wala kamba tuum tooda, modg ninsaal t'a tuuma, ninsaal vuma paogre, ninsaal yīnga wingre, pagba moadg n y-ga (seb kanga pugē, tond wegwa kamba tuum tooda sēn yaa soaba, sebra ankaadre a3taab pugē). San yaa ne ānduni wā sull kaseng sen geta ninsaal nus-tuuma (OIT, ne farend Oyite), modg ninsaal t'a tuma rat yeeelame tu yaa « ktu ninsaal maan tuum ne panga, wal sēn tū ne sibgre, tuum a sēn tum tū pa tū ne a Yam daabo » (OIT, 1930).

Lagem n taar ne soda-wēns la bi-bees sula sēn tumd b mēns yīnga bi sēn tumd n k-t goofneera : makre, soda-wens la bi-bees sula kaensa san paam n soog kud-tanda lozind damba, kud-tanda zlgr la a koosgo soya, b modgdame tū b keoodb, fadg la b yaoodb ligd ne tilae ; rill, y--kogendba sumb n kogla neba la b yū sabab tū wēgb la ninsaal modgr tuum ra zind ye. La lozinda rāmb sumb n tuma pu-peelem tuum ne y--kogendba, la sūd k-b keoor ning n segd n ta-ba. B sumb n talla zems n taar tuum ne nus-sanem tuudba.

Yam-daab ne pu-yagb sen kēed ne kud-tanda sēn yitē : wota yaa kud tānda tuum taoor rāmb sen deegd wall b k-t ligd bū keoor sen na yilē paam b kud tānda raaga, bū zīsi sēn na paam n tu kud tanda. Sēn le paasde, b toēn kēe kaset ziri pugē sēn kēed ne kud-tanda sen yitē bū sēn na paam zems n taar ne soda-wēns la bi-bees sēn tumd wagdem tuuma.

Arzeka paoong yēgr solgre : yaa arzek sēn paamd sēn tūud ne pu-lik tuum bū ne zems n taar ne bi-bees la wagda sula.

Wagdem sēn kēed ne yaoodā : na-kēndr Sebra venegdame tū kud-tanda tuum noy segd n pidsa b pulong b sēn sumb n taas goofneerā b yaood la keoor buud toor toor n segd sull kaseng ning n geta pu-peelem na zīnd kud tanda tuum wēengē tū b boond ne farēnd tū EITI (Eyiteyi).

Wān to-to la kud-tanda lozīnd rāmb toēn n bāng tū b arzeka pa yit zab-tēns zīgi ?

Zab-tēnsa pugē t-nd yāta yel-kaēnsa : goofneerā tuum-noy pa waoog beene ye, pollintika tuum sigl beene yaa toogo, zīnd-n -taar ka be ye, zab la ku-taab bee be. La kud-tanda tuum lozīnd dāmba sān wa yaa yel-bāmba fāa tuusgo, b segd n kelgame la b tū sagls nins sēn be na-kēndr sebra pugē.

Bāna sēn wiligd kud tanda sēn yitē la a zlgr soya

- Kud-tanda yita zab – tēns pugē bū a tūu soy sēn be tēn-kaēnsa pugē
- B wiligda kud-tānda wala arzek sēn yi tēns pugē koglg sēn be kud tānda tuub pugē (kud tānda sēn yita paoodame sān yaa sēn mak n ges ne kud tānd ning sēn sūd be tēn-kaēnsa pugē wā)
- Kud-tānda yita tēns pugē d sēn mi vēeneg tū soda-wēns la bi-bees sēn beē
- B wiligda kud tānda wala bumb sēn yaa sagd la sēn ka-y-od biisi, tēns pugē zab wēns sēn beē

Bāna sēn kēed ne lozīnda tum n taasa

- Lozīnda tum n taas bū lozīnda taab sēn tumd tēns zab sēn beē, wall sabab wēns sēn toēn wa zīnd zīga

- Lozīnda tum n taas bū lozīnda taab zoe n yiisa kud tānd zab tēns pugē bū b tūu soay n yit tēns sabab wēns sēn beē

Bāna tuusgo

- Wala t-nd sēn yā pipi palla pugē wā, bāna toē n yiime n wilig tū sabab wēns n toē n wa zīnd tū neba toē n zoe n bāng tū kud tānda tuub, a koosg la a ziligr toēn waa ne zaba, ninsaal wēgbo la a paoogre, bū yam raab wall ligd zuubu.

Wān to-to la kud-tānda lozīnd rāmba toē n maan vaeesg n kogl b meng sēn kēed ne sabab wēns wēengē?

Kud-tānda lozīnd rāmb toēn maana vaeesg, b sān n ges vaeesg seb a taab sēn zoe be tuuma zīg zugu, bū b sigl vaeesg sull tuuma zīgī. Na-kēndr kānga, b toēn dūk a lame ne lozīnd tum tumdb bala wall bū ne tumd n taasa taaba (kud tānda raadba, kud tānda ziligrdbā, a koosdba bū a yiligrdbā).

Rē n so, tū lozīnd rāmba sumb dūka t-kr ne tēnga yel-getb la a taoor rāmb, nin-buiid sula sēn be tēnga pugē, n paam kibay buud toor-toore.

Lozīnda rāmb me le toēn ges b nan maana wān-wāna n puū b kibaya ne tuum noya taaba fāa, sēn tūud ne ēnfoarmatik bū ne kibay taasg teeda taab sēn be.

Wall b sēn toē me n sigl tuuma zīg zugu, na-kēndr sēn toē tū kibaya tat vaeesd ba sulli

Kud tānda yiib tūr la soay ?

Sān yaa ne na-kēndra sebrā, kud tānda yiib tūr soay yaa sēba, tū sēb kaēnsa pugē d yāt neb wall neb sulla sēn get kud tānda k-om la a yiib tūri. Yaa sēb sēn k-t sor tū kud tānda yi. Sēba me le toē n wiliga kud tānda yiib, a sungre hall n tū tāaga a koosg la a yēnegre.

Yell nins n t-e n wa zīndi	Kibay paoong zīssi	T-nd sēn sokd mens sokr la ninsi
Zabā zīsi, b sungre la b na kēndre kud tānda tuum pugē	Zab bed nao-kēnds karengo, kud-tāndā n tūud tēns la ninsā (la a leebgā soya, tuubā yēga, leebgā, a teesg tēn-zēms.) Kibay s-msā bee kadensā, zāmaanā sulā, «ONG » rāmbā tuum sēn yū wilgr sēb puse la zāmaanā tēnsā naag taab sulā (ONU) tuum sēn yū wilgr sēba puse. Kibay s-msā t-e n yī kud-tāndā tuub la toog zabā wēengē, ninsaal yalē paoogre, bū faoor sēn zīn kud-tānd n yī tēng la ning wen-viug, woto fāa zāmsgē.	-Rīnga neb n be n tumd zāmaanā fāa yūur yīng vēesgā wēengē baobg n wā bū baobgā saeega, wala zāmaanā tēnsā naag taab sullā y--koglg rāmba ? -Nin-kāens t-e s-ngame tū b d bāng n tumdb rēgd kud-tāndā tuumd wēengē ? - baobgā rāmb taro nao-kēnds n t-e s-n g n ges yel la nins n wa ne zabā sulā waoongo ? -Rīnga tēngā, provēesā bū baobg n wā, sul bee be n tar pāens n t-e ges kud-tāndā yēla ?
kud-tāndā koosdba la a raadba	Bao neb la nins fāa sēn tar b y-od kud-tāndā tuumd pugē. A soab y-od tūuda ne kibay baoob bāmbā wēengē : -A sēn tar būmb la kud-tāndā tuumd n wā, -sullā saglgā kadengā taoor dāmb yuy, -sullā la a taoor dāmb tuum sul a taab n wā, -sullā la a taoor dāmb loeeg la y-od leebgā, kadengā la politikā wēengē. La kibay la nins baoob n nan tū yūg yaa loeessā ne y--koglg getbā fāa kibayā. (mengē la gofneerā y--koglg rāmba.)	-ānd dāmb la kud-tāndā kīsdbā bū neb la nins fāa sēn tumdb kud-tāndā tuubu, leebgo la a ligd kūun zīsē, a rūkr al n tāa sull la ning n tumd n tūud ne nao-kēnd-s-n g tūlaeengā nao-kēnds n nan deeg-a wā ? -Kud-tāndā kīsdbā sēn tils leebgā soy s-ms la ninsā yaa buse ? -Nao-kēnds s-ms la nins kud-tāndā kītib n yēes tuumdā pug yaa buse ? -Rīnga politigs la nins kud-tāndā kīsdbā sēn dīksa ne gesgā maanū tūuda taaba ? -Kud-tāndā yēgr n wā gesgā maanda wān to ?

		<p>-B maanda wān tū n kītb bāmb me kud-tāndā sak n tū b politigsā ne b nao-kēndsā ?</p>
Kud-tāndā tuub sēn tūud nao-kēnds la ninse.	<p>-Nao-kēnd-s-ng tlaeengā sēn kēnd to-to kud-tāndā tuumd zīsē,</p> <p>-Kud-tāndā tumd zīg ninbuiid la nins n be tuumdā pug kelgre, wala ninbuiidā sulā pug n ges s-msā tuum sēn yl wilgr seb kud-tāndā tuum a taab weengē karengo.</p>	<p>-Kud-tāndā tūubā yēgr sīd-sīd yaa ye ?</p> <p>-Tuubā nao-kēnd yaa bugo ?</p> <p>Bao n bange, kud-tāndā tuubā tūuda ne nug tuumde, bāng a waoolem, bao n bāng n gese, yaa nug tuumd yembr-yembr dāmb bū nug tuumd lagem taab tuudb bū nug tuumd sul bāoonse . Bao n bāng lampo, yali la yaoob buud fāa n sēgd n yao gofneerā kadengo.</p> <p>Kud-tāndā tuub nao-kēnds tūuda ne y-koglg getbā (gofneerā bū mengā) tuum woto weengē :</p> <p>-kud-tāndā yēgr pugē tuum bū a rīkr soay gesgo, kud-tāndā tal n tees tēn-zēms yaoob gesgo,</p> <p>-y-koglg rāmb sēn sēgd n deeg kud-tāndā zug bū tuumdā weengē bū b zak rāmb n sēgd n paam,</p> <p>-tuum buud a taab fāa kud-tāndā tuumd weengē wala kud-tāndā yēgr soab n nan k-b tuum a to (yē yaoob yaa toore)</p> <p>Y-koglgā weengē, rīnga pedb ka kēed zabā puse bū ka tar y-od baoob zabā weengē ? B suka, rīnga ned zuu n paoog ninsaal yali bū yell wala woto buudu ? Kud-tāndā tuub nao-kēnds yaa buse ? A tuubā tūuda ne ninsaal yali paoogr bū ?</p>
Kud-tāndā gesgo la a koosg ligd gesg nao-kēndse	<p>-Nao-kēnd-s-ng tlaeengā sēn kēnd to-to kud-tāndā tuumd zīsē,</p> <p>-Kud-tāndā tumd zīg ninbuiid la nins n be tuumdā pug kelgre, wala ninbuiidā sulā pug n ges s-msā tuum sēn yl wilgr seb kud-tāndā tuum a taab weengē karengo.</p>	<p>Raadbā da bee kud-tāndā tuub yēgr zug bū zīg a to ? kud-tāndā la ning n yī neb kēeng nus n wā, b naag-b-la taab bū n b gesg la b koosg yu toor-toore ? B sān naag-b-la taaba, b gesgā la b naag taabā yū wakat bugo ?</p> <p>ānd dāmb n zīnd kud-tāndā gesg pugē ?</p> <p>Bao n bānge, nin-kāens suka neb nan ka tu bū leeb kud-tāndā ne tāb-biis n ka leta tāb-biisi ?</p> <p>Leta wā la mengā y-koglg rāmb tuma wān to kud-tāndā leebgē, rīkrē la a yaoodā weengē ? Y-koglgā rāmbā fāa, n tumdb ne leta ne n ka tumdb ne leta fāa, rīnga b ka paamd y-od kud-tāndā leebgā, rīkrā la a yaoodā pugē, wala nin-baoob pug ne neb la nins sēn tald kud-tāndā n teesd tēn-zēmsā ?</p> <p>wān to-to la y-kogngdbā (gofneerā ne mengā rāmba) get tuumdā kud-tāndā leebgā la zūlgrā soay n wā ?</p> <p>ninsaal yali paoogr zīndida kud-tāndā leebgā, zūlgrā la a yaoodā puga ?</p> <p>kibay bus n t-e n s-ng leebgā tuumā waeesg weengē wala : sīd sēba, zūlgrā soay, zūlgrā n tūud ne tēn-tedse, la mēgā bū gofneerā y-kogngdbā zīndg tuumd n wā.</p>

Kud-tāndā tal n tees tēn-zēmsā nao-kēndse	<p>-Nao-kēnd-s-ng tulaeengā sēn kēnd to-to kud-tāndā tuumd zīsē,</p> <p>-Kud-tāndā tumd zīg ninbuiid la nins n be tuumdā pug kelgre, wala ninbuiidā sulā pug n ges s-msā tuum sēn yl wilgr seb kud-tāndā tuum a taab weengē karengo.</p>	<p>Kud-tāndā tall n tees tēn-zēms rukrā zīg ya yε, la zī-kāngā wēgb, gilb bū yaood n segd buud fāa zu n zīnd be, sēn nan yl tū kud-tāndā yiib zīg paam solgre ?</p> <p>Seb nins n tū kud-tāndā tall n tees tēn-zēms yaa buse la seb kāens kulsg weengē, zīri la wēgb ka zīnd a pugē (kud-tāndā buk, a s-mblem, a yiib zīg, a zislem la yel a taab weengē) ?</p> <p>Yaood dāmb, yali la ligd buud toor-toor fāa n paam yaoob kud-tāndā tall n tees tēn-zēmsā pugē la gilb la wēgb zu n zīnd rē weengē ?</p> <p>Kud-tānd la nins n teesd tēn-zēmsā zulgārā nao-kēnds rukda wān to-to la a zulgārā yu wān to-to ?</p> <p>ānd zulgdbā la wēgb la gilb zu n zīnd b tuumd n wā. kud-tāndā Itall n tees tēn-zēms ligd kūun la koglg paoong tū wān to-to ?</p>
---	--	--

Pall tāab n soab (3) : zu loeesa tūm

- N togs sul a taoor dāmb vēesgā n baas to-to
- N dīk nao-kēndr n nan woog yēl nins n t-e n wa wa
- N ges tū pugb zīn nao-rūkr ning n nan dīk n woog yēl nins n t-e n wa, ned kam fāa ning a nug tū pugb zīndi.
- N gū kud-tāndā zīsi, la b ges n geel geel paal tū tekr sān tekame.

Wān to-to la lozīnd rāmba b zu loeesā wēengē ?

N y-k noor bū n yals nin baoor ne neb la nins n k-tb kud-tāndā kēere, tū sān mikame tū b t-e n wa waa ne yēla, bū b kēesda b nus ne nin-wēesā s-nge, bū b pa waoogd ninsaal yali ye. Saglg n k-t sulā, yaa wūm taab ne b tūmd- n-taasā n nan yūl tū b zāag b meng ne yēla.

Wān to-to la sul rāmbā t-e ges yēl la nins n t-e n wa wā yelle ?

Sor wilgrā sebr ka tar modgr ne n tūud ne nao-kēnds nins sēn kogngd yēl nins sēn t-e n waw a ye, bee ne sullā t-og n tekē, a yasr kud-tāndā tūmd pugē. N wūm taab tū nao-kēnd- s-nge tulaeeng yā tūub wakat fāa. Yēlā koglg segd yūl wakat fāa yure, la beoog la beoog fāa pugb, n nan kūt tū d bāng koglgā tūmd kēngre la kogndbā ninbaoor ne sul la nins n be tūmdā pugē (ONG rāmb la koasb sul sēn tūmd ne ba). OCDE wā sor wilgrā n tūud ne nao-kēnd-s-nge tulaeengā tūudem n wā sēn nan yūl tū tūlēm zīnd tūmd n wā. Sor wilgrā sebr tara kibay wūsg nao-kēnnd-s-nge tulaeeng wēengē.

Nao-kēnds sull sēn t-e dīk n kēed ne yēl watsā gūdgre :

- tuūn n-yā zīis nao-kēnds kakre, la tēngā raab waoogre, sēn nan kūt tū zāmb ra wa zīnd ye.
- sigl koglg soay n nan kūt tū d bāng tūmdā kege, la bas-yard nao-kēnds siglgu.
- N kūt tū t-kr zīnd ne neb nins n beb tūmdā zīng n wā (ninzaal la gofneer neb n getb kud-tāndā yelle) n nan yūl n bāng tūm wēesā la kegā n be tūmd n wā.
- N wilg sul kadeng kaseng la ning n tar pāng n tū yūd, yēl nins fāa b n yā tū t-e n waame.
- Gūus n ges tū sān tara y-od bū b n dīk nao-kēndr n kūt tū ned kam fāa bāng a zīg sullā pug la b ges tū kibayā kēn s-ma, tū ned sān wa tar kibar bū a t-og n maan tū b wūme.

Pall a naas n soaba (4) : Nao-kēnds nins n yāt vaeesgā zīsē.

Vaeesgā zīg yaa b-e ?

Sēn tūud ne kud-tāndā yēg zīs sānda, b sagnda sul a rāmb tū b kūt tū nin-zēms n ka naag tuūmd n wā tū b wa gese, ringa b tuūmdā nao-kēndsā tūuda nao-kēnd-s-ng tilaeengā soayā, la soog n meng sul rāmb me t-e wa līk n gesame. Yaa zīs n tar minim ne kud-tānd tedgr wēengē, bala ya be la kud-tānd wusg tūuda tū b naag b taab n tedg-ba, kītdame tū yaa zī-kāens la kibay nins n t-e kūt tū b bāng a sēn yī ye ne sabab ning n kūt tū a ta be wā. Sān yaa ne n tūud ne yēsg ning n kūt tū sor wilgrā sebr nao-kēndsā paam tūbu, sul nins n getb kud-tāndā yēla bilgame tū tekrā zīs paamda vaeesgo.

Wān toto la sull t-e n segl a meng vaeesgā zīs tuūmdā nao-kēnds gesg wēengē ?

Nao-kēnd-s-ng tilaeeng tuūmdā tūuda ne tumtumdbā fāa yī noor a ye. Bale tedgrā zīgē, ned sēn ka naag tuūmd n wā la b baood tū a wa yī kaseto. B gūuda sul bēd a taabā fāa waoongo, tū b yaoog n ta tedgrā zīgē, n nan yūl tū kibayā paoong wa yī nana.

Sul bēdā tuūmd n tūud ne vaeesgā zīsi :

- N sak tū b kē sullā tuūmd zīgē la b ges sullā seb a bāngr wēengē
- N mag tū sullā tuūm zīs taab yī nana la a t-k-taab zīn ne neb nins n k-tb kud-tāndā.

Vaeesgā zīs tuūma :

- N segl n bao ned sēn ka naag tuūmd n wā tū a gūusd sull zīs nins laafi n ka be, n nan bāng ringa nao-kēnd-s-ng tilaeeng paamda waoogre.
- N getb kud-tāndā koosgā yell bī neb nins n kītb kud-tāndā kud-tāndā tekr sul dāmb sēgd n paama geosg sor kud-tāndā tekr zīs pugē.
- N sak tū b kē sullā tuūmd zīgē la b ges sullā seb a bāngr wēengē, n yols geosg la t-kr ne neb nins n kītb kud-tāndā.

OCDE wā nao-gānegre ne a nao-kēnds sēn yaa to-to

OCDE sullā nao-kēndr n dīka tēka, nao-kēnds wusg paama siglu, wakat ningā yaa sul dāmb tuūm nus. OCDE sor wilgrā sebr yēbgda sul dāmbā wūm taab sēn nan yūl tū nao-kēnd-s-ng tilaeeng paam waoogre.

Y-od n be wūm taabā pugē :

- pāng paasg b tuūmdā pugē n tūud ne nao-kēnd-s-ng tilaeengā la nao-kēnds n nan woog yēl la nins n t-e wa wā.
- n t-e n puūl taab yaood dāmā tū sān mikame tū sānd nao-kēnds tūuda nao-kēnd-s-ng tilaeeng raabo.
- yēl nins n t-e n wa wā gesg la koglg bee ne neb nins n tuūmd n taab la b tar kud-tānd-k-t yēngā.
- a paasda wūm taab ne n beb yīngr la tēngre, sul bāooones la sul bēda nins n mib la n pa mib tuūmdā.
- a kītdame tū zood kē ninzaal, gofneer la tēn-zēms sula.

Pall a nu soaba (5) : wīnig tuum la nins n zīnd nao-kēnd-s-ng tilaeengā tūub wēengē.

- Wīnig ninbuiid yuum fāa nao-kēnds nins b n dīk n tum zabā zīis n wā n tūud ne nao-kēnd-s-ng tilaeengā wēengē.
- tuumā wīnigr sēgd n yū nao-kēnds sul rāmbā n sēgd n dūk n koglg yela.
- n paas bilgr buud fāa sullā tuum vaeesg wēengē.
- togs kibayā fāa la ra wa yīm n togs sullā pug yēl ye, la wags taab waoogre. (ka tilae tū b k- kibay sēn kēed ne ligd la neb nins n k-t-b kud-tāndā wēengē.

Wān toto la sul rāmbā tūud n bāng tū b tuuma nao-kēnds tūuda ne nao-kēnd-s-ng tilaeengā raabo ?

kibay nins n wīnigdā sēgd n talla :

- nug tikr n tūud ne OCDE wā nao-kēnsā.
- bilg sullā gesg nao-kēnds la bao n bāng ned la ning gesda nao-kēnd-s-ng tilaeeng tūub sul n wā.
- bilg nao-kēnds nins sēn dīk n k- ned kam fāa a tuumd wēengē la yēl nins n t-e n wa wā wēengē.
- kilg nao-kēndr ning sullā n dīk n makd yēl la nins n t-e n wa wā.
- yēl nins n zoe n yā la nao-kēnds b sēn tū n ges yēl kāense.
- bilg nao-kēnds n dīk n nan koglg beoog yela la nao-kēnds nins n dīk tuumdā pāng paasg wēengē.
- kilg nao-kēnds nins n dīk tū pugb zīnd wakat fāa, n tūud ne teeng n wat n t-e n zīnd kud-tāndā tuumd n wā.
- n kūms nao-kēnds nins n dīk vaeesgā zīigē.

Yuumd fāa ninbuiidā sēgd n bānga sullā sēn tum yuumdā, rē tūuda ne a ētegnēt kēeb sor n wā.

mneguidelines.oecd.org

